

НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА МЕДИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (м. ХАРКІВ)
СЕКЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНИХ БІБЛІОТЕК
УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ

МЕДИЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ: ДОСВІД, ТРАДИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ

**Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
м. Харків, 20–21 травня 2020 року**

**СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОЮ
ІНФОРМАЦІЄЮ:
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ БІБЛІОТЕКАРІВ ТА НАУКОВЦІВ**

Куц Ольга Володимирівна

*завідувачка сектору інформаційно-аналітичної роботи
інформаційно-бібліографічного відділу
Наукова бібліотека Харківського національного
медичного університету, м. Харків*

***Анотація.** У статті описуються функціональні можливості систем управління бібліографічною інформацією для бібліотекарів та дослідників при роботі з науковою інформацією, їх важливість для наукової комунікації.*

***Ключові слова:** системи управління бібліографічною інформацією, бібліографічні менеджери, цитування, наукова комунікація, Mendeley.*

Управління посиланнями та їх використання – один із головних аспектів наукової комунікації та етики публікаційної діяльності. Постійне швидке зростання кількості наукової інформації, зокрема в електронному середовищі, зумовило розробку систем управління бібліографічною інформацією (СУБІ), зокрема бібліографічних менеджерів, програмного забезпечення для управління цитуванням. Ці системи призначені для авторів, науковців, бібліотекарів, взагалі організацій для створення, збору, пошуку, передачі, управління, використання інформації про посилання.

Мережа вже давно не просто платформа, де один автор створює контент для багатьох, а простір, де будь-хто може бути постачальником інформації. Багато сучасних СУБІ (Mendeley, Zotero, CiteULike та ін.) адаптовані до технологій веб 2.0, вони включили соціальні функції для сумісної роботи. Такі системи ще називають «бібліографічними менеджерами 2.0» [3], які дозволяють користувачу спільно використовувати особисту бібліотеку в приватній або загальнодоступній групі, вирішувати на якому рівні співпрацювати. Власна бібліографічна база даних стає місцем безперервної і безпроблемної взаємодії та інтеграції: посилання та документи передаються, обговорюються, коментуються. СУБІ можуть виступати віртуальним дослідницьким середовищем або платформою для співпраці. Наприклад, при виконанні тематичних довідок, вибіркового розповсюджені інформації можна користуватися бібліографічними менеджерами для сумісного пошуку (коли декілька бібліотекарів працює над темою) і передачі інформації користувачам шляхом експорту посилань або надання групового доступу.

Імпорт посилань до бібліографічного менеджера може здійснюватися як за допомогою спеціальних форматів типу BibTex, RIS, XML, так і

безпосередньо із баз даних Scopus, Web of Science, Pubmed тощо. Деякі СУБІ мають спеціальні плагіни для браузерів, що дозволяють швидко знаходити на вебсторінці посилання або автоматично генерувати його на відкриту сторінку сайту.

У сучасному комунікативному науковому просторі змінилися як самі користувачі, так і робочий процес. Дуже часто на ПК (і не на одному) накопичується велика кількість повнотекстових статей у форматі PDF з назвами типу «256.pdf» або «fulltext.pdf» або «bmj-463-fg-00253.pdf». Такі назви файлів не розкривають зміст документів і значно ускладнюють пошук серед файлів та папок. Науковцям значно зручніше управляти своїми документами в одному вікні програми із зрозумілими підписами і не турбуватися про місцезнаходження файлів. Дослідникам необхідні не просто бази даних посилань, а PDF-менеджери [7]. Сучасні СУБІ мають можливість зберігати PDF-файли (а також файли у форматах .doc, .html, .xls, .tex, .odt тощо), читати їх, анотувати, робити нотатки. Пошук в таких системах може здійснюється не тільки за елементами бібліографічного опису, нотатками, тегами, а й за повними текстами статей в прикріплених файлах. Зручною функцією бібліографічних менеджерів є можливість миттєвого вилучення метаданих із PDF-файлів. Наприклад, достатньо перетягнути файли до вікна програми Mendeley, і вона автоматично опрацює їх, вилучить інформацію про назву, авторів, вихідні дані тощо.

Однією із найважливіших функцією СУБІ є експорт посилань та створення бібліографічних списків при написанні наукових робіт через плагіни та доповнення для текстових редакторів. Науковці, як правило, говорять, що саме через цей зручний і корисний функціонал вони користуються такими програмами [8–10]. На сьогоднішній день для створення бібліографічного опису можна обрати один із тисячі запропонованих стилів. Не дивлячись на те, що створені програмами бібліографічні описи в різних стилях мають деякі помилки [3, 5], все одно швидше внести незначні правки у список, а ніж створювати його з нуля.

Література про СУБІ в основному фокусується на технічному аналізі функцій програм [2–4]. Не дивлячись на те, що перші СУБІ були створені ще у 1980-х роках, використання цих інструментів серед наукової спільноти поширено недостатньо: здається, що дослідники мало обізнані про можливості й особливості менеджерів посилань [1, 2].

Виникає питання: якими є первинні та вторинні потреби користувача в залежності від робочого процесу? Науковцю просто потрібна база даних посилань чи складна система з соціальними функціями, чи може просто необхідно створити пристатейну бібліографію? Проблема вибору оптимальної системи управління бібліографічною інформацією вирішується інформуванням користувачів бібліотеки стосовно функцій та можливостей таких менеджерів.

Практика використання бібліографічних менеджерів науковцями під час досліджень та написанні робіт поширена у світовій науковій спільноті [8, 9]. Але серед вітчизняних науковців цими системами користуються лише одиниці. Скоріш за все, це зумовлено недостатньою обізнаністю про ці програми, незнанням їх переваг та функціональних можливостей для наукових досліджень. Бібліотекам варто розкрити для наукової спільноти потенціал СУБІ [10], тому бібліотекарям як інформаційним експертам необхідно мати уявлення про найпопулярніші бібліографічні менеджери, постійно відслідковувати нові функції програм та виступати в якості консультанта з питань управління науковою інформацією.

З великої кількості бібліографічних менеджерів [6, 11], які сьогодні доступні на ринку для демонстрації можливостей СУБІ для науковців та бібліотекарів, хочеться відзначити одну з найпопулярніших – багатофункціональну систему Mendeley. Це безкоштовне програмне забезпечення, що дозволяє управляти посиланнями та взаємодіяти з іншими науковцями онлайн, дізнаватися про нові дослідження тощо.

Перша версія Mendeley була створена у 2008 р., з 2013 р. – права належать видавництву Elsevier. На нашу думку, однією із найзначніших його переваг, на відміну від інших менеджерів, є версії програми для різних операційних систем: десктопних Windows, Mac, Linux та мобільних iOS, Android. Тобто, доступ до власної бази посилань та повних текстів у користувача буде у будь-якому місці та часі при наявності хоча б одного пристрою. Власна база даних синхронізується у хмарі (безкоштовно доступно 2 ГБ) між всіма вашими пристроями і буде доступна на будь-якому з них. Мережа Mendeley на початок 2020 року налічує 30 млн посилань, більше 6 млн науковців для спілкування, тисячі відкритих груп надають можливість легко знаходити дослідження, слідкувати за бібліографією та брати участь у дискусіях. Приватні групи дозволяють обмінюватися інформацією тільки серед запрошених учасників, це актуально, наприклад, для працівників кафедри, які спільно працюють над науково-дослідною роботою. Виходячи з інтересів науковця Mendeley сам запропонує статті для ознайомлення, можна налаштувати сповіщення. Для підвищення наукометричних показників (h-index, кількість цитувань) науковцям варто додавати до своїх профілей Mendeley власні статті, щоб підвищити видимість своїх робіт серед академічного співтовариства.

Отже, створення власної бібліотеки стало невід'ємною частиною дослідницької роботи науковця. Читання та вивчення літератури за темою – один з основних елементів його роботи. Через значне збільшення кількості публікацій за останні десятиріччя знаходження документів у великому масиві інформації та оцінка їх становиться все складнішою. Збір та управління бібліографічною інформацією має важливе значення для наукової роботи, тому бібліотекарі теж повинні розуміти та використовувати бібліографічні менеджери у своїй роботі, щоб допомагати науковцям і співпрацювати з ними.

Література:

1. Francese E. Uso di Reference Management Software presso l'Università degli Studi di Torino / E. Francese // Italian Journal of Library, Archives, and Information Science. – 2013. – Vol. 2, no. 4. – P. 145–174.
2. Gallegos M. C. Utilidad de los gestores bibliográficos en la organización de la información para fines investigativos / M. C. Gallegos, C. A. Peralta, W. M. Guerrero // Formacion Universitaria. – 2017. – Vol. 5, no. 10. – P. 77–85.
3. Gilmour R. Reference management software: A comparative analysis of four products [Electronic resource] / R. Gilmour, L. Cobus-Kuo // Issues in Science and Technology Librarianship. – 2011. – N 66. – URL: <http://www.istl.org/11-summer/refereed2.html>. – Date of access: 28.02.2020. – Title from the screen.
4. Ivey C. Choosing the right citation management tool: Endnote, Mendeley, RefWorks, or Zotero / C. Ivey, J. Crum // Journal of the medical library association. – 2018. – Vol. 106, no. 3. – P. 399–403.
5. Kratochvíl J. Comparison of the Accuracy of Bibliographical References Generated for Medical Citation Styles by EndNote, Mendeley, RefWorks and Zotero / J. Kratochvíl // Journal of Academic Librarianship. – 2017. – Vol. 43, no. 1. – P. 57–66.
6. Lemke D. Reference Management Software Comparison [Electronic resource] / D. Lemke ; Technische Universität München, Universitätsbibliothek. – München, 2016. – 19 p. – URL: <https://mediatum.ub.tum.de/doc/1320978/1320978.pdf>. – Date of access: 28.02.2020. – Title from the screen.
7. Mead T. L. Reference and PDF-manager software: Complexities, support and workflow / T. L. Mead, D. R. Berryman // Medical Reference Services Quarterly. – 2010. – Vol. 29, issue 4. – P. 388–393.
8. Melles A. Examining the Reference Management Practices of Humanities and Social Science Postgraduate Students and Academics / A. Melles, K. Unsworth // Australian Academic and Research Libraries. – 2015. – Vol. 46, issue 4. – P. 250–276.
9. Miller K. Reference management practices of postgraduate students and academic researchers are highly individualized / K. Miller // Evidence Based Library and Information Practice. – 2016. – Vol. 11, no. 3. – P. 105–107.
10. Murphree L. Reference Managers that Support Collaborative Research: Dreaming of the Perfect Fit / L. Murphree, M. White, B. Rochen Renner // Medical Reference Services Quarterly. – 2018. – Vol. 37, issue 3. – P. 219–233.
11. Comparison of reference management software [Electronic resource] // Wikipedia, the free encyclopedia. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_reference_management_software. – Date of access: 28.02.2020. – Title from the screen.